

УДК 378.046:373.2.091.12-051

DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.4.2024.12>

Лія Олійник,
ORCID iD 0000-0003-1035-6521
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії й методики
дошкільної та початкової освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
liia.oliinyuk@toipro.mk.ua

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У науковій публікації розкрито питання психолого-педагогічного супроводу утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників дошкільної ланки в умовах післядипломної освіти. За результатами аналізу основних досліджень і публікацій із окресленої проблеми уточнено сутність дефініцій «психолого-педагогічний супровід», «утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів» та сформульовано власне визначення поняття «психолого-педагогічний супровід педагогів дошкільної освіти». Висвітлено хід анкетування, застосованого на першому аналітично-констатувальному етапі особистого наукового дослідження. Наведено приклади здійснення психолого-педагогічного супроводу педагогів закладів дошкільної освіти з означеного питання під час війни.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід; психолого-педагогічний супровід педагогів дошкільної освіти; утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів.

© Олійник Л. М., 2024

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими й практичними завданнями. У часи героїчного протистояння українців збройній агресії російської федерації особливого сенсу набуло питання їхнього усвідомлення своєї національної та громадянської ідентичності, а також її утвердження. Ці процеси заактуалізували державне законотворення та наукові розвідки в усіх ланках освіти, зокрема й у галузі післядипломної освіти.

У період воєнного стану та в час після перемоги збереження й утвердження національної та громадянської ідентичності населення залежить від того, наскільки люди усвідомлюють довготривалі та ситу-

ативні національні інтереси, що зумовлені незмінністю і постійністю національного характеру та менталітету, що зароджується та формується на ранніх етапах розвитку особистості, а саме в дошкільному дитинстві.

Євроінтеграційний поступ України визначає якісні трансформаційні процеси, зокрема й у системі дошкільної освіти, яка забезпечує гармонійне формування особистості дитини, становлення її ціннісних орієнтацій, розвиток потенційних здібностей, набуття соціального досвіду. У цьому віці відбувається закладання основ загальнолюдських цінностей.

Професійний унесок педагогічних працівників закладів дошкільної освіти

(далі ЗДО) у формування особистості вихованців має відповідати державній стратегії у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності, що спрямована на підтримку мовної, культурної, історичної та освітньої політики, на соціальну інтеграцію. Проте нині воєнні дії призвели до припинення роботи багатьох ЗДО та внесли корективи в діяльність тих, які мають можливість функціонувати.

Здобувачі післядипломної освіти за напрямом «педагогічні працівники закладів дошкільної освіти» мають нагоду за дистанційною формою навчання оновити, удосконалити професійні компетентності, а опрацювання сучасної нормативної бази дає їм можливість успішніше здійснювати освітню діяльність у складних воєнних умовах.

Фахівці післядипломної освіти здійснюють психолого-педагогічний супровід утвердження української національної та громадянської ідентичності сучасного педагога. Тож самі потребують розуміння національної історії, культури та традицій; володіння навичками комунікації, ефективної взаємодії з вихователями, розуміння їхніх потреб та переконань; мають упроваджувати програми та заходи, що спрямовані на зміцнення національної та громадянської свідомості педагогічних працівників. Проте треба мати аналітичні здібності для оцінки ефективності впроваджуваних заходів та розроблення стратегій підвищення рівня української ідентичності та громадянської свідомості педагогічних працівників усіх освітянських ланок. Актуальність означеної проблеми посилюється також суперечністю між наявною законодавчою базою з проблеми та недостатністю сучасних наукових робіт, що присвячені дослідженню становлення й формування національної ідентичності особистості. Також бракує розвідок із супроводження утвердження української національної ідентичності педагогічних працівників в умовах воєнного і повоєнного часу.

Обраний напрям уходить до складу науково-дослідної теми кафедри теорії й методики дошкільної та початкової осві-

ти Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (далі МОППО) «Науково-методичні засади утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників закладів дошкільної та початкової освіти Миколаївської області» (затверджено рішенням ученої ради МОППО від 19 червня 2024 року протокол № 3).

Мета публікації полягає у висвітленні окремих результатів, отриманих на аналітично-констатувальному етапі наукового дослідження з питання утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів закладів дошкільної освіти, що є частиною колективного (кафедрального) дослідження: «Науково-методичні засади утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників закладів дошкільної та початкової освіти Миколаївської області».

Завданнями статті є:

1. На підставі теоретичного аналізу наукових джерел уточнити сутність дефініцій «психолого-педагогічний супровід», «утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів», які застосовуємо в дослідженні, та сформулювати власне визначення поняття «психолого-педагогічний супровід педагогів дошкільної освіти» із зазначеного питання.

2. Висвітлити хід анкетування, застосованого на першому аналітично-констатувальному етапі особистого наукового дослідження за темою: «Утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів ЗДО на засадах культури добросусідства».

3. Навести приклади авторської реалізації психолого-педагогічного супроводу педагогів закладів дошкільної освіти з означеного питання в умовах післядипломної освіти під час війни.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Актуальність обраної проблематики підтверджує низка нормативно-правових актів. У Законі України «Про дошкільну освіту» (2024) зазначено, що «Освітній процес має ґрун-

туватися на культурних цінностях Українського народу, інших цінностях і принципах, визначених цим Законом і Законом України «Про освіту», та спрямовуватися на формування у вихованців суспільних цінностей, зокрема правди, справедливості, патріотизму, гуманізму, милосердя, толерантності, поваги до честі та гідності людини і результатів її праці, здорового способу життя та екологічної поведінки, цінностей постійного пізнання і розвитку».

У Законі України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2022) подано трактування цього поняття як стійке усвідомлення належності особи до української нації як самобутньої спільноти, об'єднаної назвою, символами, географічним та етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних цінностей, зокрема українською мовою і народними традиціями (Закон України, 2022).

«Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року» (2023) й «Державна цільова соціальна програма з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року» наголошують на сприянні розвитку громадянського суспільства в Україні. «Порядок підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (2023) висвітлює норми та правила діяльності закладів освіти в цілому, й післядипломної освіти зокрема у розв'язанні однойменного питання щодо педагогічних працівників.

До проблеми формування національної та громадянської ідентичності зверталися вітчизняні мислителі та вчені (М. П. Драгоманов, В. Г. Кузь, І. О. Кучинська, С. Ф. Русова, В. П. Трощинський та інші). На важливості національно-патріотичного виховання дітей та молоді в умовах війни та після перемоги України як свідомо активних громадян із демократичними цінностями та настановами у власній поведін-

ці, розвиненим почуттям відповідальності за долю країни, що має забезпечити в майбутньому стійкість України та збереження її як демократичної держави, наголошують сучасні вчені (І. Д. Бех, Н. В. Дудник, К. О. Журба, В. Г. Кремень, О. І. Пометун та інші).

У Державній цільовій соціальній програмі з утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2028 року основними національними цінностями України визначено: соборність, самобутність, волю, гідність. За ці національні цінності боролися та продовжують боротьбу не одне покоління українців. Це ті національні цінності, що мають знати, розуміти їхній сенс та популяризувати серед вихованців та їхніх батьків педагоги, починаючи з дошкільної ланки освіти, оскільки саме ці цінності мають стати основою виховання дітей та молоді. Нині в інтернет-просторі наявні тлумачення цих термінів. У своєму дослідженні послуговуємося науково обґрунтованими визначеннями І. І. Вільцанюка та застосованими під час виступу авторки статті на інструктивно-методичному семінарі 28 серпня 2024 року за темою «Утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників закладів дошкільної освіти з метою патріотичного виховання дошкільників». Наведемо ці визначення:

«Соборність – це синергія устремління та прагнень жити єдиним державним організмом заради побудови країни рівних можливостей та торжества народовладдя... *Гідність* – це неприйняття рудиментів минулого та тоталітарного спадку, пріоритет цінності прав і свобод, нетерпимість до корупційних проявів, тяжіння до успішної самореалізації та формування колективної психології переможців... *Воля* – структурний елемент свідомості, який регулює поведінку відповідно до виробленої особистістю власної шкали цінностей... *Самобутність* – мотиваційно-ціннісний пріоритет функціонування усталених норм спільноти, що характеризує її ментальну неповтор-

ність та своєрідність національного буття» (Вільцанюк І. І., 2020, с. 221). Світоглядна та концептуальна сутність національних цінностей є надзвичайно актуальною для педагогічних працівників, адже від того, як вони розуміють ці дефініції, залежить, у якій мірі та наскільки достовірно вони зможуть донести знання й власні переконання до учасників освітнього процесу.

Можливості педагогічних працівників щодо набуття нових професійних знань в умовах війни, серед яких інформація про національну та громадянську ідентичності, убачаємо в дистанційній формі післядипломної освіти. У перший рік війни в авторській публікації доведено, що здійснення навчання дорослих у дистанційному форматі не тільки можливе, а й необхідне, оскільки воно не лише дозволяє опанувати необхідні навички, а й дає змогу нормалізувати психічний стан учасників освітнього процесу (Олійник Л. М., 2022, с. 116).

Розглядаючи шляхи формування національної ідентичності майбутніх педагогів в умовах воєнного стану, Н. В. Дудник доходить висновку: «Реалії війни визначили нове соціальне замовлення – формування соціально орієнтованого покоління українців, формування національної ідентичності особистості, стимулювання самостійності у побудові нею індивідуальної ієрархічної системи цінностей, із-поміж яких перше місце належатиме цінностям найвищого, духовного рівня загалом і національним зокрема» (Дудник Н. В., 2022, с. 97). Запропоновані в роботі вченої шляхи формування національної ідентичності в умовах російсько-української війни можуть бути застосовані з метою сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників в освітньому процесі закладу післядипломної освіти.

Підтримуємо думку колегинь О. О. Сокурєнко та О. А. Рибачук, які здійснили теоретичний аналіз проблеми ідентичності й питань, що пов'язані з нею, потрактовують *українську національну ідентичність педагогічного працівника*

як «усвідомлення ним своєї належності до української нації, володіння компетенцією за напрямками національно-патріотичного виховання та громадянської освіти, здатність утверджувати українську національну ідентичність серед здобувачів освіти» (Сокурєнко О. О. Рибачук О. А., 2024, с. 113). Педагогічні працівники, які підтримують та утверджують українську національну ідентичність, є прикладом / моделлю для здобувачів освіти в сенсі позитивного самовизначення та відчуття гордості за свою культурну спадщину. Це сприятиме формуванню позитивного самовідчуття, підтримці психологічного добробуту вихованців та розвитку їхньої міжкультурної компетентності. Це важливо в сучасному світі, де взаєморозуміння та співпраця між різними культурами стає все більш важливою навичкою. Оскільки фокусом нашої розвідки є категорія «психолого-педагогічний супровід», актуальним є завдання уточнення сутності та змісту зазначеного поняття на підставі оприлюднених даних наукових досліджень.

Теоретичне обґрунтування сутності понять: «супровід», «психологічний супровід», «педагогічний супровід», подано в науковій статті С. В. Діхтяренко, присвяченій розкриттю цієї проблеми (Діхтяренко С. В., 2024). Не маємо потреби ґрунтовно розглядати кожен з перерахованих дефініцій, проте вважаємо за необхідне зупинитися на змістовому навантаженні терміна «психолого-педагогічний супровід», який застосовують у всіх освітніх ланках психологи, педагоги, фахівці з інклюзивного навчання. У різних джерелах ця дефініція представлена різними варіантами. Зупинимось лише на тих, що стують на меті цієї публікації.

Зробимо спробу поєднати думку науковців різних галузей, що характеризують сутність основної категорії дослідження, зокрема «психолого-педагогічний супровід».

Проблему психолого-педагогічного супроводу з погляду формування професійно-методичної спрямованості особисто-

сті майбутніх фахівців дошкільної освіти у вітчизняних закладах вищої та фахової передвищої освіти розглядають учені А. М. Богуш, Л. І. Березовська, С. В. Діхтяренко, Н. В. Маліновська, Р. Г. Найда в колективній монографії (Богуш А. М., Березовська Л. І., Діхтяренко С. В., Маліновська Н. В., Найда Р. Г., 2023). Психолого-педагогічний супровід майбутніх вихователів із розвитку мовлення дітей раннього віку аналізують І. В. Кондратець та М. С. Науменко (Кондратець І. В., Науменко М. С., 2020). Досліджуючи проблему особистісно-професійного розвитку студентів педагогічних спеціальностей в умовах реалізації нових освітніх стандартів і подолання негативних травматичних наслідків воєнного часу, Г. І. Іванюк предметом наукового дискурсу обирає різні аспекти психолого-педагогічного супроводу (Іванюк Г. І., 2023). Означений супровід професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти вивчає Т. В. Теличко як комплексну систему підтримки, що допомагає розвиватися різнобічно, виконувати різноманітні життєві завдання та досягати успіхів у навчанні (Теличко Т. В., 2020). Важливим є індивідуальний підхід, співпраця всіх учасників освітнього процесу та створення умов для саморозвитку. Фахівець, який здійснює психолого-педагогічний супровід, допомагає здобувачеві освіти виявити проблеми, знайти оптимальні рішення та розвинути необхідні навички.

Психологи О. І. Бондарчук, О. В. Брюховецька, Л. М. Карамушка, Н. І. Пінчук та інші, висловлюючи думки про психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану, вважають, що це багатогранний процес, який поєднує в собі діагностику, консультування, корекцію та розвиток особистості. Його мета – допомогти людині реалізувати свій потенціал, адаптуватися до змін та досягти гармонії в особистому та професійному житті (Бондарчук О. І., Брюховецька О. В., Карамушка, Л. М., Пінчук Н. І., 2024).

Розглядаючи особливості створення

та функціонування команди психолого-педагогічного супроводу та інклюзивних груп як інноваційної форми супроводу студентів з ООП, О. А. Єрмоєнко, К. О. Чупіна вважають психолого-педагогічний супровід осіб із порушеннями психофізичного розвитку частиною реабілітаційного процесу (Єрмоєнко О. А., 2016; Чупіна К. О., 2021). Розкриваючи роль супроводу в розвитку обдарованості студентів та адаптаційній соціалізації, під психолого-педагогічним супроводом В. В. Милацька розуміє систему підтримки та допомоги майбутньому фахівцеві в освітньому процесі (Милацька В. В., 2018). На думку психологів, фахівець із супроводу використовує різноманітні методи та прийоми, щоб створити безпечний простір для роздумів, самопізнання та пошуку нових можливостей.

У власному дослідженні поняття *психолого-педагогічний супровід педагогічних працівників* розглядатимемо як динамічний процес у сучасній післядипломній освіті, що спрямований на забезпечення їхнього професійного зростання за певним напрямом в атмосфері психологічного комфорту та створення умов для ефективного підвищення кваліфікації.

Окреслення нерозв'язаних питань, порушених у статті. Проблему психолого-педагогічного супроводу розглянуто в дослідженнях під керівництвом А. М. Богуш, у розвідках Н. С. Глуханюк, В. М. Зінченко, В. У. Кузьменко, І. М. Непомнящої та інших. Науковці виокремлюють такі напрями супроводу: психологічний, педагогічний, методичний, комунікативний, мовленнєвий, моніторинговий, соціальний тощо.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених питанням психолого-педагогічного супроводу у вищій школі, проблема означеного супроводу педагогічних працівників дошкільної освіти в умовах післядипломної освіти не була предметом окремого дослідження.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Наразі гостро постало питання українізації населення та національно-па-

тріотичного виховання в закладах освіти. Метою наукового дослідження кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти «Науково-методичні засади утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників закладів дошкільної та початкової освіти Миколаївської області» (2024–2029 рр.) є наукове обґрунтування та впровадження психолого-педагогічного супроводу педагогів закладів дошкільної та початкової освіти в умовах воєнного та післяпереможного часу, спрямованого на утвердження української національної та громадянської ідентичності фахівців.

На першому (травень 2024 року – грудень 2025 року) аналітично-констатувальному етапі кафедрального дослідження заплановано вивчення проблеми утвердження української національної та громадянської ідентичності педагога в системі післядипломної педагогічної освіти та здійснення психолого-педагогічного супроводу цього процесу в умовах воєнного та повоєнного часу.

Реалізація констатувального етапу колективної (кафедральної) дослідно-експериментальної роботи відображена в авторському дослідженні «Утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів ЗДО на засадах культури добросусідства». «Культура добросусідства» – це інструмент для розвитку ключових компетентностей освіти впродовж життя. На його основі розроблено парціальну програму для дошкільників, що впроваджується в Миколаївському регіоні (Літвінова Н. Є., 2023, Олійник Л. М., 2023).

Узагальнюючи теоретичні погляди вчених на заявлену проблему, *психолого-педагогічний супровід педагогів дошкільної освіти* визначаємо як комплекс заходів, спрямованих на підтримку психічного здоров'я, професійного розвитку та особистісного зростання педагогів. У контексті освіти дорослих цей супровід нині набуває особливої актуальності, оскільки нові виклики та стресові ситуації, що пов'язані з воєнними подіями в країні, не оминають педа-

гогічних працівників. У нашому розумінні *психолого-педагогічний супровід педагогів дошкільної освіти з утвердження національної та громадянської ідентичності в умовах післядипломної освіти* – це динамічний процес, що спрямований на особистісне зростання, професійний розвиток, формування національної та громадянської самосвідомості педагогів.

Комплекс заходів, що реалізують педагогічні та науково-педагогічні працівники кафедри, має на меті:

- сприяння педагогам в усвідомленні їхньої ролі у формуванні національної свідомості дітей: педагог стає не лише передавачем знань, а й носієм національних цінностей, зразком для наслідування;
- розвиток професійних компетентностей: педагог здобуває необхідні знання та вміння для ефективного впровадження в освітній процес діяльності щодо розвитку соціально-громадянської компетентності дітей дошкільного віку та їхнього національно-патріотичного виховання;
- підтримка психічного здоров'я здобувачів післядипломної освіти за напрямом педагогічні працівники закладів дошкільної освіти: забезпечення їхньої емоційної стійкості, допомога в подоланні професійних труднощів;
- створення сприятливого освітнього простору: педагоги дошкільної ланки отримують професійну інформацію в атмосфері поваги до національних традицій, мови, культури.

Утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів дошкільної освіти передбачає:

- формування почуття національної гідності: усвідомлення своєї належності до українського народу незалежно від того, якої національності є педагог, розуміння багатомістової історії України, її культурних досягнень;

- розвиток громадянської відповідальності: утвердження активної громадянської позиції, готовності брати участь у суспільному житті громади та країни (найактуальнішим завданням є волонтерство та благодійні внески на потреби ЗСУ);
- засвоєння демократичних цінностей: формування поваги до прав і свобод людини, толерантності, взаємоповаги;
- популяризація української мови та культури: використання української мови у професійній діяльності, залучення вихованців та їхніх батьків до українського фольклору, літератури, мистецтва.

Для оцінювання педагогів щодо їхнього рівня усвідомлення української національної та громадянської ідентичності, виявлення сильних сторін та потенційних проблемних аспектів розуміння, зокрема педагогів ЗДО, національних цінностей та громадянської позиції, набуття даних для розроблення програм підвищення кваліфікації педагогів у напрямі утвердження української національної та громадянської ідентичності застосували емпіричний метод: анкетування.

Розробляючи для анкетування, що відбувалось у закритій педагогічній спільноті «Дошколярики Миколаївщини» на фейсбуці, *гугл-форму*, виходили з переконання, що післядипломна педагогічна освіта має вибудовуватись як система психолого-педагогічного супроводу професійного розвитку й саморозвитку педагогічного працівника, допомагати в професійній самодетермінації та самоактуалізації професійного зростання з будь-якого питання, особливо щодо питання утвердження української національної та громадянської ідентичності.

Під час добору компонентів та показників, за якими визначатиметься рівень розвитку окремого педагога ЗДО з досліджуваного питання, розуміли, що створення дієвого інструментарію щодо визначення рівнів утвердження української на-

ціональної та громадянської ідентичності педагогічних працівників дошкільця є надзвичайно актуальним завданням у контексті кафедрального дослідження.

Для власного дослідження обрано трирівневу систему оцінювання утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів закладів дошкільньої освіти Миколаївської області.

Взаємопов'язаними компонентами означеного оцінювання кожного педагога стали:

знання (історії України, культури, державних символів, конституційних прав і обов'язків);

ставлення до (української мови, людей інших національностей, державних інституцій, патріотичних почуттів);

дії (активність у громадському житті, участь у патріотичних заходах, використання елементів української культури в освітньому процесі ЗДО);

рефлексія (здатність педагога аналізувати свою професійну діяльність з погляду сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності в учасників освітнього процесу).

Визначено три рівні утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників закладів дошкільньої освіти:

- початковий (формування навички утвердження української національної та громадянської ідентичності),
- середній (розвиток означеної навички),
- високий (майстерність у її утвердженні).

Респонденти брали участь у дослідженні добровільно. Залежно від відповіді на питання «Чи застосовуєте або хотіли б застосовувати у власній педагогічній практиці регіональну парціальну програму та методичні рекомендації з міжкультурної та громадянської освіти дітей дошкільного віку «Український віночок. Миколаївщина» учасниць анкетування об'єднали у дві групи. Із позитивною відповіддю в експериментальну групу (ЕГ). Із негативною

відповіддю в контрольну групу (КГ). Також збирали інформацію про вік респондентів: до 30 років, 30–50 років, старше 50 років, та про місце проживання учасниць анкетування: місто Николаїв, районний центр та село / селище. Сподіваємось, що оброблення цієї інформації розкриє соціальні аспекти процесу утвердження національної та громадянської ідентичності респондентів.

У таблиці 1 наведені показники за кожним компонентом дослідження, на підставі яких було визначено рівень утвердження української національної та громадянської ідентичності кожного конкретного педагогічного працівника. Навмисно відмовились від фіксування нульового рівня, тому що мали переконання: воєнні події, що відбувалися в Николаївському регіоні,

не залишили жодну людину байдужою до питань, які розглядаємо.

На основі цієї таблиці розробили докладну анкету, яка містила запитання, що дало змогу через самооцінювання визначити рівні знань, ставлення, дій та рефлексії педагогічних працівників ЗДО з питання утвердження української національної та громадянської ідентичності. Залучення респондентів до анкетування мало на меті: сприяти їхньому самопізнанню та самоприйняттю себе як педагога дошкільної ланки освіти, який працює з дітьми у складних умовах сучасності та здійснює їхнє національно-патріотичне виховання, а для цього має розібратись у практичній реалізації проблеми.

Таблиця 1

**Компоненти та показники
рівнів утвердження української національної та громадянської
ідентичності педагогічних працівників ЗДО**

Компоненти	Початковий рівень (Формування)	Середній рівень (Розвиток)	Високий рівень (Майстерність)
Знання	Має загальне уявлення про історію, культуру, символи України. Може назвати деякі історичні постаті, свята	Знає основні віхи історії України, ознайомлений із різноманітністю української культури, розуміє значення державних символів, має уявлення про конституційні права та обов'язки	Глибоко знає історію України, різноманітну українську культуру, розуміє значення державних символів, має знання про конституційні права та обов'язки, може аналізувати історичні процеси та сучасні суспільні явища
Ставлення	Висловлює позитивне ставлення до України, але може мати стереотипи щодо інших національностей. Використовує українську мову переважно у професійному спілкуванні	Демонструє повагу до української мови та культури, толерантність до інших національностей. Використовує українську мову в повсякденному житті	Пропагує українську мову та культуру, виступає за міжкультурний діалог, демонструє високий рівень патріотизму

Дії	Бере участь у деяких заходах, пов'язаних з українською культурою. Використовує окремі елементи української культури в роботі з дітьми	Активно бере участь у громадських заходах, що пов'язані з українською культурою. Систематично використовує елементи української культури в освітньому процесі	Ініціює та організовує громадські заходи, пов'язані з українською культурою. Створює власні авторські програми та методики виховання патріотизму
Рефлексія	Може висловити загальні міркування щодо важливості виховання патріотизму	Аналізує свою роботу з погляду формування національної ідентичності в дітей. Використовує набуті знання для вдосконалення своєї професійної діяльності	Систематично аналізує свою практику, постійно самовдосконалюється, розробляє інноваційні методики виховання патріотизму

Джерело: авторський варіант

**Анкета
самооцінювання національної
та громадянської ідентичності
педагогів закладів дошкільної освіти за
9-бальною шкалою**

Анкета складається з чотирьох блоків питань, кожен із яких відповідає одному з компонентів самооцінювання:

Блок 1. Знання

- Наскільки достовірно (правдиво) та зрозуміло Ви можете надати вихованцям інформацію про історичні події в Україні? (1–9)
- Наскільки добре Ви знаєте українські народні казки, пісні, обряди та традиції, доступні для дітей дошкільного віку? (1–9)
- Чи можете Ви назвати відомих українських письменників, поетів, художників та композиторів? (1–9)
- Чи ознайомлені Ви з українським народним мистецтвом (вишивка, розпис, гончарство)? (1–9)
- Чи можете Ви пояснити значення кольорів прапора України та символів на державному гербі? (1–9)
- Чи знаєте Ви слова українського гімну та їхній зміст? (1–9)
- Наскільки добре Ви розумієте основні права та свободи громадян,

гарантовані Конституцією України? (1–9)

Блок 2. Ставлення

- Наскільки важливим Ви вважаєте використання української мови в повсякденному житті та в освітньому процесі? (1–9)
- Наскільки Ви вважаєте важливим поважати культуру та традиції інших народів? (1–9)
- Наскільки Ви довіряєте державним інституціям України? (1–9)
- Чи вважаєте Ви, що кожен громадянин повинен брати участь у громадському житті? (1–9)
- Чи відчуваєте Ви гордість за свою країну? (1–9)
- Чи вважаєте Ви, що патріотизм – це важлива якість для кожної людини? (1–9)

Блок 3. Дії

- Чи берете Ви участь у громадських заходах, пов'язаних із відзначенням державних свят України? (1–9)
- Чи маєте активну громадянську позицію? (1–9)
- Наскільки часто Ви використовуєте елементи української культури у своїй педагогічній діяльності? (1–9)
- Чи організовуєте Ви заходи, присвя-

чені українській культурі та традиціям? (1–9)

- Чи ведете Ви просвітницьку роботу серед батьків щодо української історії, культури та традицій? (1–9)
- Чи виховуєте Ви в дітей повагу до прав людини та демократичних цінностей? (1–9)
- Чи сприяєте Ви розвитку в дітей почуття відданості своїй країні? (1–9)

Блок 4. Рефлексія

- Як би Ви оцінили ефективність своєї роботи з формування національної та громадянської ідентичності в дітей? (1–9)
- Як Ви оцінюєте свій рівень знань із питань національно-патріотичного виховання дошкільників? (1–9)
- Наскільки впевнені в джерелах інформації, які використовуєте в роботі з формування соціально-громадянської компетентності у вихованців? (1–9)
- Як Ви оцінюєте свій внесок у формування національної свідомості у батьків вихованців? (1–9)
- Чи вважаєте Ви свою професійну діяльність із питання формування національної та громадянської ідентичності в учасників освітнього процесу систематичною? (1–9)

Для кожного запитання використовували 9-бальну шкалу самооцінювання, де 1 – найменший вияв знань, ставлення, активності, переконання, а 9 – відповідно найвищий. Відповіді на всі питання передбачали лінійну шкалу. Цифрові дані автоматично переносились у пов'язану Таблицю, завдяки чому отримати кількісні дані з самооцінкою залучених педагогів. Після статистичного оброблення мали два сформованих списки ЕГ та КГ на початок експериментальної роботи.

Збирали електронні адреси респондентів для отримання даних за цією анкету у КГ через три роки науково-дослідної роботи та знайомство з педагогами ЕГ для апробації програми «Український віночок. Миколаївщина».

Анкета містила також два відкритих

питання, завдяки яким педагоги заявляли про власні потреби у професійному розвитку з досліджуваного питання:

- Яких знань та навичок Вам бракує для ефективнішого формування соціально-громадянської компетентності в дошкільників та здійснення їхнього національно-патріотичного виховання? (відкрите питання)
- Які тренінги або курси Ви хотіли б відвідати для підвищення своєї компетентності з питання утвердження власної національної та громадянської ідентичності? (відкрите питання)

Результати опитування мали конфіденційний характер та були використані винятково для того, щоб поліпшити роботу кафедри теорії й методики дошкільної та початкової освіти МОІППО з питання утвердження національної та громадянської ідентичності педагогів дошкільної освіти.

Наведемо приклади здійснення авторського психолого-педагогічного супроводу педагогів закладів дошкільної освіти, подані в публікації з означеного питання в умовах післядипломної освіти за останні три роки (2022–2024).

- Функціонування безпечного простору для обговорення питання утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогічних працівників закладів дошкільної освіти Миколаївщини (закрита інтернет-спільнота на фейсбуці «Дошколярики Миколаївщини»).
- Розвиток критичного мислення та толерантності слухачів курсів під час навчальних синхронних занять: обговорення питання формування патріотизму як базової якості особистості дошкільника, створення колективних презентацій з питань формування мистецько-творчої компетентності вихованців ЗДО під час війни тощо.
- Допомога у формуванні емоційного добробуту педагогів закладів

- дошкільної освіти під час тренінгу «Психолого-педагогічна підтримка дітей, батьків та педагогів в умовах надзвичайної ситуації» на 300 учасників.
- Науково-методична допомога участі 10 закладів дошкільної освіти Миколаївського регіону в Усеукраїнському проєкті «Підтримка педагогів закладів дошкільної освіти та супровід дітей у надзвичайній ситуації», який реалізував Всеукраїнський фонд «Крок за кроком» за сприяння Дитячого фонду ООН в Україні (ЮНІСЕФ) та МОН України.
 - Формування позитивного ставлення до власної культури та історії (раптівка до Дня Вишиванки, гуртівка до Всеукраїнського дня дошкілля, обласний інструктивний семінар «Організація освітнього процесу в закладі дошкільної освіти в умовах сьогодення»).
 - Апробація програми «Український віночок. Миколаївщина: Регіональна парціальна програма та методичні рекомендації з міжкультурної та громадянської освіти дітей дошкільного віку» (Український віночок. Миколаївщина, 2023).
 - Компетентнісно та діяльнісно орієнтований варіативний модуль «Методика впровадження програми з міжкультурної та громадянської освіти дітей дошкільного віку «Український віночок. Регіон» за інтегрованим курсом «Культура добросусідства» (10 годин).
 - Навчальні заняття за темою «Програма міжкультурної і громадянської освіти дітей дошкільного віку «Український віночок. Миколаївщина» за інтегрованим курсом «Культура добросусідства» на курсах підвищення кваліфікації керівних і педагогічних кадрів, навчально-допоміжного персоналу в галузі освіти за напрямом «вихователі ЗДО, які атестуються зі спецкурсом «Упрова-

дження оновленого Базового компонента дошкільної освіти» (по 4 години на 20 навчальних груп).

- Творча група «Культура добросусідства в ЗДО», метою роботи якої у 2024 році є підвищення обізнаності педагогічних працівників закладів дошкільної освіти Миколаївщини щодо всеукраїнського інтегрованого наскрізного курсу «Культура добросусідства», підготовка до друку програмно-методичного комплексу до програми «Український віночок. Миколаївщина».

Значення власного дослідження вбачаємо у: підвищенні рівня ефективності національного виховання в закладах дошкільної освіти через зміцнення української державності завдяки формуванню покоління патріотично налаштованих професіоналів, від яких залежить майбутнє країни та нації; підвищенні престижу фаху завдяки комплексу заходів, що реалізують працівники кафедри з метою професійного зростання та самореалізації педагогів ЗДО.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми.

1. Сприяння утвердженню національної ідентичності педагогічних працівників в Україні є доцільним з погляду збереження стабільності в суспільстві, культурної спадщини, патріотизму, психологічної підтримки здобувачів освіти. Це є важливим і для здійснення якісної післядипломної освіти та забезпечення ефективного освітнього процесу в закладах дошкільної освіти.

2. Створення ефективного інструментарію для оцінювання утвердження названої ідентичності педагогів є важливим кроком для забезпечення якісної дошкільної освіти й виховання майбутніх поколінь патріотів України.

3. Психолого-педагогічний супровід утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів дошкільної освіти є актуальним і важливим завданням сучасної післядипломної освіти. Реалізація цього завдання сприятиме ефективнішій діяльності педагогічних праців-

ників дошкільної освіти з формування в дітей дошкільного віку патріотичних почуттів, національної гордості, громадянської відповідальності та любові до нашої країни.

Серед можливих напрямів подальших розвідок окреслимо:

- Дослідження впливу психолого-педагогічного супроводу педагогів закладів дошкільної освіти на на-

ціонально-патріотичне виховання дітей.

- Розроблення моделі означеного супроводу утвердження української національної та громадянської ідентичності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти.
- Створення банку передових практик із національно-патріотичного виховання в закладах дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вільцанюк І. І. Становлення національної свідомості крізь призму осмислення суспільно-державних цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність) / І. І. Вільцанюк // *Українознавство*. – 2020. – № 3 (76). – С. 2–223. DOI: 10.30840/2413-7065.3(76).2020.214188
2. Діхтяренко С. В. Психолого-педагогічний супровід майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти: змістовий контент / С. В. Діхтяренко // *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. – Issue 1 (146). – Odesa. – 2024. – С. 82–90. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-1-12>
3. Дудник Н. В. Шляхи формування національної ідентичності майбутніх педагогів в умовах воєнного стану / Н. В. Дудник // *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*, вип. 2 (8). – Жовтень 2022. – С. 91–98. DOI:10.31499/2706-6258.2(8).2022.268059.
4. Єрьоменко О. А. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими потребами у вищих навчальних закладах / О. А. Єрьоменко // *Актуальні питання гуманітарних наук*. – 2016. – Вип. 15. – С. 313–320.
5. Іванюк Г. І. Психолого-педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутніх педагогів в умовах освітніх змін / Г. І. Іванюк // «Перспективи та інновації науки». Серія «Педагогіка. Психологія. «Медицина». – 2023. – № 9 (27). – С. 219–231. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)-219-231](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-219-231)
6. Кондратець І. В., Науменко М. С. Психолого-педагогічний супровід майбутніх вихователів з розвитку мовлення дітей раннього віку / І. В. Кондратець, М. С. Науменко // *Освітологічний дискурс*. – 2020. – № 3–4 (38–39). – С. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2022.3411>
7. Літвінова Н. Є. Розвиток національно-патріотичних почуттів дітей дошкільного віку через реалізацію парціальної програми «Український віночок. Миколаївщина» інтегрованого спеціального курсу «Культура добросусідства» / Н. Є. Літвінова // *Науково-методичний супровід підвищення фахової компетентності педагогічних працівників з формування цілісної картини світу в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у післядипломній освіті: кол. моногр.* / О. О. Сокуренько, Л. М. Олійник, Г. С. Лебідь та ін.; за заг. ред. Л. М. Олійник, О. О. Сокуренько. – Миколаїв : ОІППО, 2023. – С. 149–161.
8. Милацька В. В. (2018). Психолого-педагогічний супровід в умовах модернізації освітнього середовища технічного коледжу / В. В. Милацька // *Молодий вчений*. – 2018. – № 4.1. – С. 52–55.
9. Олійник Л. М. Післядипломна педагогічна освіта в умовах воєнного стану / Л. М. Олійник // *Вересень*. Том 2. № 93, 2022. – С. 123–116. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2022.10>
10. Олійник Л. М. Програма «Український віночок. Регіон» / Л. М. Олійник // *Навчаємося викладання «Культури добросусідства» дітям і дорослим*. Збірка розробок

програм інтерактивних занять для освітян від учасників і учасниць тренінгів для тренерів / за редакцією О. Г. Козорог і Н. К. Лебідь. – К. : ВД «Освіта», 2023. – 380 с. : іл. С. 100–105.

11. Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців в умовах воєнного стану: XIII Міжнародна науково-практична конференція, 22 травня 2024 р. / О. І. Бондарчук, О. В. Брюховецька, Л. М. Карамушка, Н. І. Пінчук // Вісник Національної академії педагогічних наук України. – 2024. – № 6 (1). – С. 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6134>

12. Психолого-педагогічний супровід формування професійно методичної спрямованості особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти: (колективна монографія) / А. М. Богуш, Л. І. Березовська, С. В. Діхтяренко, Н. В. Маліновська, Р. Г. Найда / За загальною і науковою редакцією дійсного члена НАПН України доктора педагогічних наук, професора А. М. Богуш. – Івано-Франківськ : НАІР, 2023. – 296 с.

13. Сокуренько О. О., Рибачук О. А. Утвердження української національної ідентичності педагогічних працівників: ключові поняття / О. О. Сокуренько, О. А. Рибачук // Вересень № 1 (100), 2024. – С. 105–116. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2024.09>

14. Теличко Т. В. Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів освіти / Т. В. Теличко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. – Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2020. – Вип. 73 (т. 2) – С. 88–91. DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.73-2.20>

15. Український віночок. Миколаївщина: Регіональна парціальна програма та методичні рекомендації з міжкультурної та громадянської освіти дітей дошкільного віку / Араджионі М. А., Олійник Л. М., Літвінова Н. Є. та ін. – Миколаїв : центр редакційно-видавничої діяльності МОППО, 2023. – 152 с.

16. Чупіна К. О. Психолого-педагогічний супровід студентів з особливими освітніми потребами в умовах закладу вищої освіти / К. О. Чупіна // Психологічний журнал, 2021. – № 7. – С. 74–84. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.7.2021.234701>.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR ESTABLISHING UKRAINIAN NATIONAL AND CIVIC IDENTITY AMONG PRESCHOOL EDUCATORS

Oliinyk Liia,

*PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Theory and Methods of
Preschool and Primary Education Department
Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute
4-a, Admiralska Street, 54001, Mykolaiv, Ukraine
liia.oliinyk@moippo.mk.ua*

The scientific publication highlights the issue of psychological and pedagogical support for the establishment of the Ukrainian national and civic identity of preschool teachers in the conditions of postgraduate education. Based on the results of the analysis of the main studies and publications on the mentioned problem, the essence of the definitions «psychological-pedagogical support» and «affirmation of the Ukrainian national and civic identity of teachers» was clarified, and the actual definition of the concept «psychological-pedagogical support of teachers of preschool education» was formulated. The course of the questionnaire applied at the first analytical and confirmatory stage of personal scientific research is highlighted. Examples

of the implementation of psychological and pedagogical support of teachers of preschool education institutions on the specified issue during the war are given.

It has been proven that it is important and expedient for the implementation of high-quality postgraduate education and ensuring an effective educational process in preschool education institutions to promote the establishment of the national identity of pedagogical workers. This is from the point of view of preserving stability, cultural heritage, patriotism, and psychological support of education seekers. The creation of an effective toolkit for assessing the affirmation of the Ukrainian national and civic identity of teachers is an essential step to ensure quality preschool education and education of future generations of patriots of Ukraine. The implementation of psychological-pedagogical support for post-graduate students will contribute to more effective activities of preschool teachers in the formation of patriotic feelings, national pride, civic responsibility, and love for our country in preschool children.

Keywords: confirmation of Ukrainian national and civic identity of teachers; psychological-pedagogical support; psychological-pedagogical support of preschool teachers.

REFERENCES

1. Aradzhyoni, M. A., Oliinyk, L. M. & Litvinova, N. Ye. ta in. (2023). *Ukrainskyi vinochok. Mykolaivshchyna: Rehionalna partsialna prohrama ta metodychni rekomendatsii z mizhkulturnoi ta hromadianskoi osvity ditei doshkilnoho viku* [Ukrainian whisk. Mykolaiv region: Regional partial program and methodical recommendations for intercultural and civic education of preschool children]. Mykolaiv: tsestr redaktsiino-vydavnychoi diialnosti MOIPPO (ukr).
2. Bohush, A. M., Berezovska, L. I., Dikhtiarenko, S. V., Malinovska, N. V. & Naida, R. H. (2023). *Psykhologo-pedahohichniy suprovid formuvannia profesiino metodychnoi spriamovanosti osobystosti maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity* [Psychological-pedagogical support for the formation of professional methodical personality orientation of future preschool education specialists]. (Ed. A. M. Bohush). Ivano-Frankivsk: NAIR (ukr).
3. Bondarchuk, O. I., Briukhovetska, O. V., Karamushka, L. M. & Pinchuk, N. I. (2024). *Psykhologo-pedahohichniy suprovid profesiinoi pidhotovky ta pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv v umovakh voiennoho stanu: XIII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia* [Psychological-pedagogical support of professional training and advanced training of specialists under martial law: XIII International Scientific and Practical Conference]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 6 (1), 1–6. DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6134> (ukr).
4. Chupina, K. O. (2021). *Psykhologo-pedahohichniy suprovid studentiv z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh zakladu vyshchoi osvity* [Psychological and pedagogical support of students with special educational needs in the conditions of a higher education institution]. *Psykhologichnyi zhurnal*, 7, 74–84. DOI: <https://doi.org/10.31499/2617-2100.7.2021.234701> (ukr).
5. Dikhtiarenko, S. V. (2024). *Psykhologo-pedahohichniy suprovid maibutnikh vykhovateliv zakladiv doshkilnoi osvity: zmistovyi kontent* [Psychological and pedagogical support of future teachers of preschool education institutions: meaningful content]. *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*. Issue 1 (146). Odesa, 82–90. DOI: <https://doi.org/10.24195/2617-6688-2024-1-12> (ukr).
6. Dudnyk, N. V. (2022). *Shliakhy formuvannia natsionalnoi identychnosti maibutnikh pedahohiv v umovakh voiennoho stanu* [Ways of forming the national identity of future teachers in the conditions of martial law]. *Psykhologo-pedahohichniy problemy suchasnoi shkoly*, 2 (8), 91–98. DOI: [10.31499/2706-6258.2\(8\).2022.268059](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(8).2022.268059) (ukr).
7. Ivaniuk, H. I. (2023). *Psykhologo-pedahohichniy suprovid osobystisno-profesiinoho rozvytku maibutnikh pedahohiv v umovakh osvitnikh zmin* [Psychological and pedagogical

support of personal and professional development of future teachers in conditions of educational changes]. *«Perspektyvy ta innovatsii nauky»*. Seriiia «Pedahohika. Psykholohiia. «Medytsyna», 9 (27), 219–231. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9\(27\)-219-231](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-9(27)-219-231) (ukr).

8. Kondratets, I. V. & Naumenko, M. S. (2020). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid maibutnikh vykhovateliv z rozvytkumovlennia diteirannoho viku [Psychological and pedagogical support of future educators in the development of speech of young children]. *Osvitolohichni dyskurs*, 3–4 (38–39), 47–56. DOI: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2022.3411> (ukr).

9. Litvinova, N. Ye. (2023). Rozvytok natsionalno-patriotychnykh pochuttiv ditei doshkilnogo viku cherez realizatsiiu partsialnoi prohramy «Ukrainskyi vinochok. Mykolaivshchyna» intehrovanoho spetsialnogo kursu «Kultura dobrosusidstva» [The development of national and patriotic feelings of preschool children through the implementation of the partial program «Ukrainian Wreath. Mykolayiv region» of the integrated special course «Culture of good neighborliness»]. In Sokurenko, O. O., Oliinyk, L. M. & Lebid, H. S. ta in. *Naukovo-metodychnyi suprovid pidvyshchennia fakhovoi kompetentnosti pedahohichnykh pratsivnykiv z formuvannia tsilisnoi kartyny svitu v ditei doshkilnogo ta molodshoho shkilnogo viku u pislidyplomnii osviti* (Eds. L. M. Oliinyk, O. O. Sokurenko). M.: OIPPO, 149–161 (ukr).

10. Mylatska, V. V. (2018). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid v umovakh modernizatsii osvitnoho seredovyscha tekhnichnogo koledzhu [Psychological and pedagogical support in the conditions of modernization of the educational environment of the technical college]. *Molodyi vchenyi*, 4.1, 52–55 (ukr).

11. Oliinyk, L. M. (2022). Pislidyplomna pedahohichna osvita v umovakh voiennoho stanu [Postgraduate pedagogical education under martial law]. *Veresen*. Tom 2. № 93, 123–116. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.2.2022.10> (ukr).

12. Oliinyk, L. M. (2023). Prohrama «Ukrainskyi vinochok. Rehion» [The program «Ukrainian Wreath». Region]. In *Navchaimosia vykladannia «Kultury dobrosusidstva» ditiam i doroslym* (Eds. O. H. Kozoroh, N. K. Lebid). K.: VD «Osvita», 100–105 (ukr).

13. Sokurenko, O. O. & Rybachuk, O. A. (2024). Utverdzhenia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti pedahohichnykh pratsivnykiv: kliuchovi poniattia [Affirmation of the Ukrainian national identity of pedagogical workers: key concepts]. *Veresen*, 1 (100), 105–116. DOI: <https://doi.org/10.54662/veresen.1.2024.09> (ukr).

14. Telychko, T. V. (2020). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid profesiinoy pidhotovky maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh zakladiv osvity [Psychological and pedagogical support of professional training of future teachers of preschool educational institutions]. *Naukovyi chasopys Natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vyp. 73 (t. 2), 88–91. Kyiv: Vydavnychiy dim «Helvetyka». DOI: <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2020.73-2.20>. (ukr).

15. Viltaniuk, I. I. (2020). Stanovlennia natsionalnoi svidomosti kriz pryzmu osmyslennia suspilno-derzhavnykh tsinnosti (samobutnist, volia, sobornist, hidnist) [The formation of national consciousness through the prism of understanding social and state values (identity, will, unity, dignity)]. *Ukrainoznavstvo*, 3 (76). 2–223. DOI: 10.30840/2413-7065.3(76).2020.214188 (ukr).

16. Yeromenko, O. A. (2016). Psykholoho-pedahohichnyi suprovid studentiv z osoblyvymy potrebamy u vyshchykh navchalnykh zakladakh [Psychological and pedagogical support of students with special needs in higher educational institutions]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 15, 313–320 (ukr).

Стаття надійшла до редакції: 31.10.2024

Прийнята до друку: 27.11.2024